

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

САМЧУК ВОЛОДИМИР АНДРІЙОВИЧ

УДК 165.74 Дж. Мід

**ФІЛОСОФІЯ ПРАГМАТИЗМУ ДЖОРДЖА ГЕРБЕРТА МІДА
(ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)**

09.00.05 – історія філософії

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі філософії та релігієзнавства гуманітарного факультету Національного університету «Києво-Могилянська академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук
Поліщук Ніна Павлівна,
Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди
НАН України,
провідний науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Колісник Олександра Володимирівна,
Київський національний університет
технологій та дизайну,
професор кафедри рисунку та живопису;

кандидат філософських наук
Циба В'ячеслав Миколайович,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
доцент кафедри політології, права та філософії.

Захист відбудеться «27» лютого 2018 року о 10 й годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.27 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 330.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий «26» січня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Крикун

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Історико-філософські розвідки одного з провідних американських філософів-прагматистів Джорджа Герберта Міда охоплюють широку панораму думки кінця XVIII – початку XX ст. у її різноманітні та суперечливі. Осмислюючи великий обсяг філософського матеріалу для лекційних курсів в університеті Чикаго (1894–1931), Дж. Г. Мід спирався на метод інтерпретаційного залучення ідей у їх генезі, взаємодії та розвитку. Філософ-прагматист підкреслює ті контексти «рухів» філософської думки, які наближують між собою царини філософських міркувань і практично-продуктивної експериментальної науки. У дисертації фактично вперше зроблено спробу всебічно репрезентувати й аналітично структурувати запропонований американським філософом наратив «рухів думки».

Рецепція ідей Дж. Г. Міда дає можливість не лише сформувати уявлення про їхню самотність у контексті становлення філософії прагматизму, а й зафіксувати характер їхнього впливу на подальшу еволюцію цього напрямку. Погляди Дж. Г. Міда істотно вплинули на розвиток соціальної філософії другої половини XX ст., зокрема, вони стали теоретичною основою соціального інтеракціонізму Г. Блюмера, важливим джерелом комунікативно-практичної філософії Ю. Габермаса та Г. Йоаса. Тобто йдеться про поглиблення розуміння витоків і впливів філософії прагматизму, її актуалізацію з огляду на новітні соціально-практичні й інтелектуальні виклики. У контексті історико-філософських рефлексій Дж. Г. Міда ідея про прагматизм як гуманізм (започаткована В. Джеймсом і Ф. К. С. Шиллером) набуває нової соціально-практичної та інтелектуальної динаміки. Так, його теорія самості (Self) розкриває один з дієвих напрямів прагматичної гуманізації суспільства, оскільки акцентує на реальних можливостях розвитку особистості та її активному долученні до соціально-інституційного формотворення, передусім на практичному рівні реформування освіти.

Вагомим підтвердженням актуальності дисертації є те, що сучасна українська філософська думка дедалі частіше звертається до філософії прагматизму як у спеціальних дослідженнях, так і опосередковано – через аналіз теорій, ідей, окремих репрезентативних положень філософів-прагматистів, дотичних до тематики, яку аналізують вітчизняні автори.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідної теми «Філософія в контексті культури: історія і сучасність» (державний реєстраційний номер 0110U001268) на кафедрі філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – проаналізувати історико-філософські аспекти становлення філософії прагматизму Дж. Г. Міда та розкрити значення його ідей для розвитку філософії XX–XXI ст.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- з'ясувати місце філософії прагматизму Дж. Г. Міда у контексті розвитку філософії XIX–XX ст. та у сучасному інтелектуальному дискурсі;

- реконструювати і проаналізувати історико-філософський складник Мідового прагматизму та встановити його характерні особливості;
- дослідити й виокремити вплив науково-природничого чинника на формування цих особливостей;
- окреслити характерні риси філософського прагматизму Дж. Г. Міда у ставленні до соціальних практик та конкретизувати їхню актуальність для сучасних суспільних трансформацій, зокрема у галузі освіти.

Об'єктом дисертаційної роботи є філософські погляди Дж. Г. Міда у контексті формування філософії прагматизму.

Предмет дослідження становлять історико-філософські витоки, впливи філософського дискурсу сучасників та новітні інтерпретації філософського прагматизму Дж. Г. Міда.

Методи дослідження. Мета і завдання дослідження зумовили застосування комплексної дослідницької стратегії, яка об'єднує методи *історико-філософського аналізу, історичної та культурної контекстуалізації* з елементами *герменевтичного й біографічного* підходів. Значну увагу було приділено докладній аналітиці першоджерел філософсько-прагматичної класики – праць Дж. Г. Міда, В. Джеймса та Дж. Дьюї. Це дало змогу сформуванню цілісного й водночас контекстуально диверсифікованого розуміння ідей – складників загальнотеоретичної та історико-філософської позицій Дж. Г. Міда. Урахування загальнонаукових принципів *історизму, об'єктивності та прагматичної настанови на практичну значущість і результативність* інтелектуальних здобутків стало важливим методологічним засобом для реконструкції ідей Дж. Г. Міда, по-перше, у контексті запропонованої ним інтерпретації філософської класики та полеміки з сучасниками, по-друге, з огляду на тенденції наслідування, критики і творчого розвитку, які супроводжували й супроводжують спадщину американського філософа в наш час. *Порівняльно-історична реконструкція* теорії самості, однієї з ключових тем прагматизму Дж. Г. Міда, на тлі низки *альтернативних* аргументів філософів другої половини ХХ – ХХІ ст. (зокрема, Е. Макінтайра та Я. Паточки) допомогла увиразнити впливи на філософський прагматизм не лише традиційно виокремлюваних джерел (емпіризму Д. Г'юма, трансценденталізму І. Канта, діалектичних учень Г. Гегеля та Й. Фіхте), а й основоположних для європейської культури філософських доктрин Платона й Аристотеля.

Основну джерельну базу дослідження становлять:

– по-перше, центральна філософсько-прагматична праця Дж. Г. Міда «Свідомість, самість та суспільство з погляду соціального біхевіориста» (“Mind, Self, and Society from the Standpoint of Social Behaviorist”) та його основне історико-філософське дослідження «Рухи думки у ХІХ ст.» (“Movements of Thought in the Nineteenth Century”). Також важливою була історико-філософська праця Дж. Г. Міда «Французька філософія у ХІХ ст.» (“French Philosophy in the Nineteenth Century”). Щоб отримати прагматичне бачення історико-філософського процесу, ми звернулися й до збірки лекцій В. Джеймса

«Плюралістичний всесвіт» (“A Pluralistic Universe”). Освітні ідеї Дж. Г. Міда відтворено на тлі поглядів на проблеми освіти й демократії Дж. Дьюї, викладених у праці «Творча демократія – завдання, що стоїть перед нами» (“Creative Democracy – the Task Before Us”) і фундаментальній монографії «Демократія та освіта» (“Democracy and Education”);

– по-друге, менш об’ємні праці Дж. Г. Міда – філософські статті та есеї: «Самість» (“Self”), «Походження самості та соціальний контроль» (“The Genesis of the Self and Social Control”), «Філософія Джона Дьюї» (“The Philosophy of John Dewey”). Враховано коментарі до видання історико-філософських творів Дж. Г. Міда, написані М. Муром «Вступ до рухів думки у ХІХ ст. Дж. Г. Міда» (“Introduction to the Movements of Thought in the Nineteenth Century by G. H. Mead”);

– по-третє, праці дослідників, коментаторів і послідовників філософії Дж. Г. Міда: М. Абулаф’ї «Філософія, соціальна теорія та думка Дж. Г. Міда» (“Philosophy, Social Theory, and Thought of George Herbert Mead”), Г. Блюмера «Джордж Герберт Мід та поведінка людини» (“George Herbert Mead and Human Conduct”), Ф. Да Сілви «Дж. Г. Мід в історії соціологічних ідей» (“G. H. Mead in the History of Sociological Ideas”), «Переосмислюючи Міда. Дж. Г. Мід про «Матеріальну репродукцію суспільства»» (“Re-examining Mead. G. H. Mead on the ‘Material Reproduction of Society’”), Ю. Габермаса «Теорія комунікативної дії. Том 1, 2» (переклад з німецької на англійську Т. Маккарті), Г. Йоаса «Дж. Г. Мід. Сучасне переосмислення його думки» (“G. H. Mead. A Contemporary Re-examination of his Thought”), «Прагматизм та соціальна теорія» (“Pragmatism and Social Theory”).

У дослідженні багатьох складних і неоднозначних проблем сприяли напрацювання українських філософів із загальнофілософської та історико-філософської тематики. До вітчизняних авторів, працями яких активно послуговувався дисертант, належать: О. Александрова, Т. Білоус, А. Богачов, І. Бондаревська, В. Горський, В. Гусєв, Ю. Джулай, І. Добронравова, А. Єрмоленко, В. Ільїн, В. Кебуладзе, В. Козловський, О. Колісник, Т. Кононенко, С. Кузьміна, Т. Лютий, В. Менжулін, М. Мінаков, Н. Поліщук, С. Пролеєв, С. Руденко, А. Тихолаз, М. Ткачук, В. Циба, В. Ярошовець та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні дослідженням, присвяченим цілісному і структурованому розгляду філософського прагматизму Дж. Г. Міда та його історико-філософській спадщині.

Найвагомішими результатами дослідження, що мають наукову новизну, є такі:

уперше:

- здійснено цілісний аналіз філософії прагматизму Дж. Г. Міда із залученням історико-філософської спадщини мислителя. На основі її вивчення з’ясовано, що становлення західного філософського дискурсу не вкладається в усталену структуру ідейної спадкоємності, а є багатоманітним процесом взаємодії як споріднених, так і альтернативних

поглядів та відкриття нових теоретичних горизонтів через осмислення трансформацій культурних і суспільних практик;

- наведено аргументи філософсько-прагматичного спрямування, які вказують на інтерпретаційне залучення («використання») філософією Дж. Г. Міда визначних філософських та природничо-наукових учень XIX–XX ст. Зокрема, до цих аргументів належать: еволюційне тлумачення природи раціональності; настанова на пошук ефективних форм мислення, які поєднують змогли підходи з практиками дослідної верифікації; обґрунтування переваг еволюційного поступу соціальних практик перед абсолютизацією усталених абстракцій;
- на основі порівняльного історико-філософського аналізу філософсько-прагматичних поглядів Дж. Г. Міда і Дж. Дьюї виявлено їхню спорідненість та істотні відмінності. Це дало змогу обґрунтувати конструктивність диференційованих підходів до розв'язання нагальних соціально-практичних проблем. Установлено, що розуміння обома філософами ефективних освітніх практик спирається, з одного боку, на домінуючу роль діяльної творчої особистості, а з іншого – на чинник фундаментальних інституційних перетворень. Такий підхід актуальний у контексті сучасних суспільно-трансформаційних процесів в Україні;

набуло подальшого розвитку:

- обґрунтування значного історико-філософського внеску Дж. Г. Міда у розширення системи аргументів для осмислення та з'ясування традиційно гострої філософської проблеми індивідуальності (самості, Self). Запропонована ним інтерактивна концепція стала підставою формування філософсько-прагматичного підходу, згідно з яким суспільство розглядається не тільки як багатоманітна система збалансованих взаємодій, а й система, зорієнтована на трансформаційний поступ (чинник перспективізму);
- історико-філософське тлумачення «рухів думки» у XIX ст. як процесу становлення ідей, на основі яких Дж. Г. Мід розвинув власне філософсько-прагматичне бачення плідної взаємодії різних галузей знань. Простежено рух від теоретичної позиції скептичного емпіризму до наукового експерименталізму; вказано на сутнісну подібність діалектичного ідеалізму й еволюційного природознавства; наведено аргументи на користь подолання успадкованого від картезіанства дуалізму свідомості і зовнішнього світу;

уточнено:

- особливості соціально-інтерактивної теорії самості Дж. Г. Міда, діалектичні елементи її трансцендентально-емпіричної структури, специфіку рольової та жестової природи й стосунку до *узагальненого іншого* як джерела соціальних норм і стандартів взаємодії;
- впливи британського емпіризму, класичного німецького ідеалізму, філософії творчої еволюції та біологічно-еволюційної парадигми на формування філософської концепції американського прагматиста.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Теоретична цінність дослідження полягає у тому, що вперше проаналізовано філософський прагматизм Дж. Г. Міда у контексті його історико-філософських поглядів, окреслено ключові методологічні настанови, які визначають перспективу відтворення важливих моментів розвитку і становлення філософської думки. Практична цінність лежить у площині пошуків філософських обґрунтувань реалізації збалансованих та ефективних проєктів демократичної суспільної трансформації. Оскільки в дисертації виокремлено питання прагматичного розуміння освіти і шляхів її провадження, дослідження має практичний потенціал для розроблення курсів, присвячених історії філософії, філософському прагматизму і філософії науки.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою дисертанта. Її основні положення та висновки містять новизну й одержані у результаті комплексної роботи автора над об'єктом і предметом дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та висновки, одержані під час аналізу філософського прагматизму Дж. Г. Міда, були оприлюднені в доповідях на двох міжнародних студентсько-аспірантських конференціях: «Філософія: нове покоління. Досвід та його інтерпретації» (Київ, НаУКМА, 20–21 березня 2014 р.; виголошено й опубліковано доповідь на тему «Досвід в історико-філософській концепції Дж. Міда») та «Філософія: нове покоління. Філософія: між природничими та гуманітарними науками» (Київ, НаУКМА, 24–25 березня 2016 р.; виголошено й опубліковано доповідь на тему «Співвідношення філософської доктрини Анрі Бергсона та науково-дослідницьких теорій у прагматичній історії філософії Джорджа Міда»).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 6 наукових публікаціях, чотири з яких уміщено в наукових фахових виданнях України, одну – у виданні, що реферується у міжнародних наукометричних базах.

Структура та обсяг роботи зумовлені метою і завданнями дослідження й відповідають логіці розкриття теми. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що диференційовані на підрозділи, висновків, списку використаної літератури. Повний обсяг дисертації становить 200 сторінок, із них основного тексту – 176 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано його мету і завдання, об'єкт, предмет, визначено методологічні засади, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, подано відомості щодо її апробації, структури, зв'язку з науковими програмами.

У **першому розділі** «*Основні підходи до тлумачення філософської спадщини Дж. Г. Міда: світовий та український контексти*» розглянуто ключові елементи філософського прагматизму Дж. Г. Міда з погляду їхнього зв'язку з фундаментальними філософськими і природознавчими теоріями ХІХ–ХХ ст. Це дало змогу виокремити ті інтелектуальні течії, які мали найбільший

вплив на філософське мислення Дж. Г. Міда. Також проаналізовано тлумачення Мідового прагматизму, запропоновані Г. Блюмером, Ю. Габермасом, Г. Йоасом, М. Абулаф'єю, Ф. Да Сілвою; окреслено наявні та можливі ідейні перетини між поглядами Дж. Г. Міда і сучасною вітчизняною філософією.

У *підрозділі 1.1 «Теоретичні засади прагматизму Дж. Г. Міда: засвоєння традицій та інноваційні ідеї»* вказано на те, що аналіз інтелектуальних впливів, яких зазнав американський філософ та які, своєю чергою, здійснив на подальший розвиток філософського прагматизму, реалізується головним чином крізь призму осмислення ним проблеми людської самості (Self), основні засади розуміння якої представлені у праці «Свідомість, самість та суспільство з погляду соціального біхевіориста» (“Mind, Self, and Society from the Standpoint of Social Behaviorist”). Увагу зосереджено на думці Дж. Г. Міда, згідно з якою перспектива поведінки та спосіб життя індивіда впливають на специфіку тлумачення ним соціального середовища. Узагальнення цього твердження зумовлює те, що можливість успішної, злагодженої та результативної взаємодії в суспільстві підкріплена здатністю індивідів усвідомлювати напрямки активності тих *інших*, що їх оточують. Соціалізуючись, індивід напрацьовує вміння «дивитися на ситуацію» з різноманітних перспектив. Повноцінно розвинута особистість засвоює множину соціальних ролей. Відповідно, самоусвідомлення функціонує як прагматичний синтез елементів таких рольових утворень. Самість, залежно від потреб і поведінкових спрямувань, модифікує і поглиблює розуміння окремих рольових складників та спосіб їхнього цілісного функціонального поєднання.

У *підрозділі 1.2 «Ідейні партнерство, наслідування та концептуальний розвиток ідей Дж. Г. Міда у філософії ХХ – початку ХХІ ст.»* досліджено характерні інтерпретації та впливи теоретичних настанов Дж. Г. Міда на концептуальні підходи низки сучасних філософів. Зокрема, ці настанови є основою концепції соціального інтеракціонізму Г. Блюмера. Вказано перелік застосованих Г. Блюмером ідей Дж. Г. Міда: вплив перспективи оточення на самоусвідомлення; багатогранність тлумачень-розумінь об'єктів; розуміння соціальних чинників як «зітканих зі значень», відкритих «соціальних дефініцій», що, зазнаючи модифікацій, перебувають у постійному становленні. Окрім того, Г. Блюмер продовжує притаманну Дж. Г. Міді тенденцію наближення споріднених царин наук про людину: поняття-засоби, що походять із прагматичної філософії, стають продуктивним джерелом соціально-теоретичних узагальнень.

Концепція «соціального значення» є також ключовою для філософії Ю. Габермаса. Саме інтерсуб'єктивна узгодженість таких значень дає змогу виокремлювати певну перспективу як об'єктивну. Однак у той час як Дж. Г. Мід, згідно з М. Абулаф'єю, акцентує практичну відповідність як засаду функціонування «соціального значення», Ю. Габермас наголошує на внутрішньолінгвістичному аспекті його існування.

У запропонованому Ф. Да Сілвою сучасному баченні Мідового прагматизму підкреслено, що проект ідеальної комунікативної спільноти

Дж. Г. Міда сприяє формуванню чутливої до *інших* суспільної взаємодії. Також важливо, що Дж. Г. Мід наполягає на необхідності політичних реформ, зорієнтованих як на загальнолюдські цінності, так і на можливості узгодженої кооперації з урахуванням плюралізму раціональних аргументів.

На думку Г. Йоаса, пояснювальний і трансформаційний потенціал філософсько-прагматичних поглядів Дж. Г. Міда стосується питань, безпосередньо пов'язаних з «матеріальними умовами репродукції суспільства» та природою «моральної об'єктивності» як важливим чинником соціальної взаємодії. Згідно з Г. Йоасом, Дж. Г. Мід цілком у дусі прагматизму визнає пріоритети науки та демократії в процесах трансформації загальносоціальних і повсякденних практик.

Тлумачення Мідового прагматизму як «метатеорії динаміки соціальних феноменів» та комунікативного перспективізму пропонує К. Льюшер. Розуміння реальності як простору комунікації стає підставою для розроблення інтерсуб'єктивної епістемології та етики: структури знаного і ціннісні джерела активності існують у спільній інтелектуальній площині, що її творчо осмислює американський філософ. У дослідженнях В. Колап'єстро йдеться про вплив Дж. Г. Міда на Г. Йоаса, який виявляється у «використанні» останнім прагматичного розуміння телеології як такої, що зорієнтована на трансформаційні можливості ціннісної системи.

У *підрозділі 1.3 «Погляди Дж. Г. Міда й актуальна вітчизняна філософія»* проаналізовано низку праць, присвячених філософії загалом і прагматизму зокрема, які сприяють розширенню можливостей наявних методологічно-дослідницьких стратегій. Зокрема, акцентовано методологічну конструктивність плюралізму та міждисциплінарних тенденцій, які виразно представлені у філософії американського прагматизму. Вказано на те, що ідея реконтекстуалізації філософських текстів у процесі їхнього історико-філософського осмислення та інтерпретації належить до вагомої плюралістичної альтернативи усталеній теоретичній позиції щодо необхідності пошуку універсальної значущості поглядів і концепцій. Праця Дж. Г. Міда «Рухи думки у ХІХ ст.» у багатьох історико-філософських обґрунтуваннях демонструє підходи саме у дусі реконтекстуалізації. Крім того, наголошено на продуктивності ідеї гуманітарної відкритості філософії прагматизму й, відповідно, на антидогматичній налаштованості Дж. Г. Міда у відтворенні історико-філософської динаміки думки, адже попри суперечність власних теоретичних настанов поглядам деяких зі згаданих у «Рухах думки у ХІХ ст.» мислителів (К. Маркса, Дж. Бенґама) Дж. Г. Мід приділяє їм значну увагу, зважаючи на вагомість інтелектуального та практичного впливу їхніх ідей.

Виявлено суголосність філософії Дж. Г. Міда наявним в українському дослідницькому полі концепціям, які розглядають питання про роль людини в глобально-еволюційному процесі. Пізнавальна позиція Мідового прагматизму фіксує процедуру раціоналізації досвіду як процесу узгодження ідей (що утворюють філософські й наукові гіпотези) з даними життєвих та

експериментальних перевірок. Відтак, плюралістична настанова і чинник життєвої єдності досвіду виявляють функцію обоюдопільного стимулювання.

У другому розділі *«Взаємовпливи філософської, теологічної, природничої та економічної думки XVIII–XIX ст. у прагматичній реконструкції Дж. Г. Міда»* відтворено характерні складники Мідового підходу до тлумачення філософії та науки. Виокремлено не лише їхні спільні генетичні риси, а й моменти формотворчого взаємовпливу.

У підрозділі 2.1 *«Історико-філософські аспекти трансценденталізму, німецького діалектичного ідеалізму, християнської догматики та модерної науки»* проаналізовано походження ідеї про раціональний порядок світу. Згідно з Дж. Г. Мідом, середньовічний теологічний принцип «розумного світоустрою», зазнавши трансформацій у добу Відродження, перетворився на апріорі новочасного наукового дискурсу. Відчутні тенденції до секуляризації та емансипації людського потенціалу зумовили філософські пошуки та обґрунтування раціональних основ світоустрою та суспільних інститутів як підвладних розумній природі людини (над цим працювали Т. Гобс, Дж. Лок, Ж.-Ж. Руссо, І. Ньютон).

Скептицизм Д. Г'юма теоретично підважив можливість адекватного застосування концептуальної бази науки XVII–XVIII ст. У відповідь на цю загрозу, зазначає американський філософ-прагматист, І. Кант звернувся до концептуалізації інтелектуальної активності людини як суб'єкта, носія досвіду. Фактична загальність і необхідність форм сприйняття та розуміння явищ корінилася в тому, що вони покладені структурами суб'єктивності, які функціонують саме в такий спосіб. Згідно з Дж. Г. Мідом, послідовники І. Канта творчо сприйняли його філософію: наголос на діяльній ролі особистості «змістив з постаменту» теорію сталих форм і поставив на її місце активність, процес, еволюцію. Німецькі ідеалісти помітили приховані імплікації Кантового вчення: якщо об'єктивність укорінена у самості, то можливість здобуття знання коріниться в межах структури, яка вибудовує його об'єктивний характер. Відповідно, об'єкт знання «дорівнює» особі або принаймні перебуває з нею у відношенні взаємної залежності.

У підрозділі 2.2 *«Історико-філософські тлумачення абсолютизму Г. Гегеля в контексті прагматизму»* розглянуто елементи суміжності та протиставлення у відтворенні Дж. Г. Мідом і В. Джеймсом абсолютного ідеалізму Г. Гегеля як істотного джерела філософії прагматизму. Зазначено, що власні погляди і В. Джеймс, і Дж. Г. Мід обґрунтовують, не лише творчо видозмінюючи ідеї Гегеля, а й визнаючи їхній автентичний формотворчий вплив.

Згідно з В. Джеймсом, філософія Г. Гегеля уособлює «витончене бачення» справжньої динаміки життєвих процесів. Однак запропонована ним концептуальна реконструкція має значні недоліки: засновки приховано вкорінені у враженнях дійсного досвіду, висновки постають результатом «хитрощів розуму», джерелом яких є своєрідна діалектична логіка. Натомість Дж. Г. Мід убачає в абсолютному ідеалізмі апогей романтичної філософії, де

центром смислопокладання «в бутті» та «щодо буття» визнано особу. Поняття абсолюту функціонує як інстанція цілісного синтезу буттєвого досвіду. Смысловий перехід від І. Канта до Г. Гегеля, згідно з Дж. Г. Мідом, є зсувом від прояснення світу у термінах сталих форм до його бачення крізь процес розвитку. Зокрема, Г. Гегель враховує, що за посередництва формальних принципів досвід набуває інтелігібельності, проте в межах цього процесу постають та еволюціонують і форми раціональності. Спроможність охоплювати парадоксальну дійсність явищ і процесів не лише попри, а й завдяки внутрішньо притаманним їм суперечностям – визначна риса Гегелевої теорії і для В. Джеймса, і для Дж. Г. Міда.

У *підрозділі 2.3 «Значення еволюційних поглядів Ж.-Б. Ламарка та Ч. Дарвіна в аналізі Дж. Г. Мідом «Рухів думки у ХІХ ст.»»* відтворено Мідову інтерпретацію біологічно-еволюційної теорії Ч. Дарвіна та Ж.-Б. Ламарка. Згідно з філософом-прагматистом, еволюційні вчення обґрунтовують концепцію походження форм, пояснюють процес видозміни і трансформації об'єктів та організмів. Дж. Г. Мід сформулював загальну структуру пояснення для еволюційних науки та філософії: визнання базовим для образу дійсності певного процесу, демонстрація в його межах і відповідно до його закономірностей способів виникнення форм наявних речей, понять і практик. В еволюційному контексті запропоновано твердження про специфічність людського виду як такого, що здобув спроможності не лише адаптуватися, а й контролювати та видозмінювати власне середовище. Характерно, що людина досягла цієї еволюційної вершини не як самодостатній індивід, а як частина спільноти, яка також еволюціонує.

У *підрозділі 2.4 «Філософсько-прагматична рефлексія ідей утилітаризму та теоретичного соціалізму з урахуванням соціально-економічного розвитку суспільства»* проаналізовано тлумачення Дж. Г. Мідом утилітаризму і соціалізму. Ці соціально-філософські теорії він розглядає з урахуванням класичних економічних доктрин, що були сформовані на тлі революційних матеріально-виробничих процесів, які відбувалися впродовж кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст.

Зокрема, утилітаризм стверджує, що у спрямуванні суспільних трансформацій варто зважати на індивідуальні почуття насолоди та болю, що супроводжують збереження чи зміну інститутів або практик. Ідеться про розрахунковий принцип провадження реформ, що передбачає встановлення й порівняння кількісних співвідношень потреб і прагнень тих чи тих індивідів та спільнот, які вони утворюють. На думку Дж. Г. Міда, зазначений аспект є вираженням послідовного демократизму філософії утилітаризму, оскільки остання сфокусована на з'ясуванні багатогранної проблеми співвідношення особистого та спільного інтересів. Разом із тим, філософ-прагматист із застереженням ставиться до надання надмірного значення чиннику насолоди у конструюванні форм поведінкової взаємодії. Візіонерський, за Дж. Г. Мідом, характер марксизму має інакшу специфіку і спирається на ідеалістично-релігійне споглядання «діалектичних перебігів дійсності», що вказують на

образ «необхідно детермінованого майбутнього». Дедуктивно виведена з такого погляду соціалістична програма виявила невідповідність потребам сучасної американському філософові індустріальної практики.

Третій розділ «Автентика прагматизму Дж. Г. Міда та споріднені альтернативи» присвячений порівнянню історико-філософських та філософсько-освітніх ідей філософів-прагматистів. Увагу зосереджено на презентації Дж. Г. Мідом і В. Джеймсом віталізму А. Бергсона як одного з джерел прагматичної філософії. Також здійснено порівняльний історико-філософський аналіз поглядів Дж. Дьюї та Дж. Г. Міда на освіту, розкрито їхній трансформаційний потенціал для демократичного суспільства. Міркування з приводу концепції особистості Е. Макінтайра та Я. Паточки розглянуто як у контексті спільності, так і альтернативності наведених ними аргументів щодо філософського прагматизму Дж. Г. Міда.

У **підрозділі 3.1 «Вплив філософії творчої еволюції А. Бергсона на погляди В. Джеймса і Дж. Г. Міда: порівняльний аналіз»** зазначено, що В. Джеймс залучає до арсеналу філософського прагматизму тезу А. Бергсона про те, що природне становлення є живим плином досвіду, який однобічно витлумачує зорієнтована на «довершену системність» ідеалістична філософія. У теорії творчої еволюції безпосередньо досягнуті факти «не так означають, як просто є». Окрім того, А. Бергсон зауважує, що поняття варто розуміти практично: вони є ефективними життєвими засобами-знаряддями. Найвагоміший, на думку Дж. Г. Міда, аспект філософії французького автора – його наголос на процесуальності, яка пронизує буття в усіх його проявах (від атомарного рівня фізичних об'єктів до свідомості). У зв'язку з цим акцентовано на інноваційності досягнень природничих наук, які беруть до уваги динаміку (тобто процесуальність) біологічних чи фізичних явищ. Важливою висхідною тезою у дослідницькій діяльності є інструментальна роль абстракцій (концептів, теорій) у пізнанні реальності, а не підміна ними цієї реальності. Виокремлено думку Дж. Г. Міда про те, що практики, які базуються на математизованій картині буття, виявляють продуктивну тенденцію оперувати ідеалізованими конструкціями. Такі поняття як ліміт, точка, момент, використовуються інструментально, адже вони допомагають виробити певніші та чіткіші твердження про дійсність.

У **підрозділі 3.2 «Прагматична філософія освіти Дж. Г. Міда та Дж. Дьюї: порівняльний аналіз»** розглянуто теоретичні засади, які зближують практично-освітні погляди Дж. Г. Міда та Дж. Дьюї. Зокрема, обидва прагматисти поділяють думку про те, що людське мислення тлумачить і перевіряє одержаний досвід з метою актуалізації або творчої видозміни набутих поведінкових схем за нових обставин. Дж. Дьюї та Дж. Г. Мід погоджуються і щодо пріоритетності сфери публічної взаємодії: кооперація діяльних індивідів та спільнот, які чітко усвідомлюють власні прагнення, утворює найкраще суспільство. Крім того, наявність базованої на освіті й налаштованої на результат суспільної активності ефективно сприяє демократизації громадянського ладу. Мета освіти, яку пропонує філософія прагматизму,

полягає у збагаченні пізнавального потенціалу особистості, сталому розвитку уявлення про дійсність і формуванні практично-комунікативних навичок – провідного інструменту втілення соціально значущого блага (особистого та суспільного). Тобто Дж. Г. Мід узгоджує індивідуалізм і суспільно-еволюційну прагматику (врахування багатоманітності індивідуальних чинників не суперечить потребам інтеграції та взаємодії). Освіта, згідно з Дж. Дьюї та Дж. Г. Мідом, імпліцитно наявна в усіх складниках життєвого процесу. Ідеться про причетність до інтелектуальних та моральних ресурсів, здобутих людством – «капіталу цивілізації» (яскраве і характерне для прагматизму поняття). Безсумнівною перевагою тлумачення освіти з погляду філософського прагматизму є принципова налаштованість на розширення пізнавальних горизонтів особистості, що дає змогу подолати межі «вихідної звуженості у типах активності та чуттєвості», накинutoї попередньо засвоєними стереотипами. Залучення до інтелектуальної комунікації (а не рутинна акумуляція знань) становить пріоритетну функцію освіти, яка відіграє визначальну роль у створенні й реалізації практично значущих соціальних проектів.

У *підрозділі 3.3 «Дискусія про теорії самоті й інтерсуб'єктивності Дж. Г. Міда: ідеї аристотелізму та платонізму»* проаналізовано спільну для прагматизму Дж. Г. Міда, платонізму Я. Паточки й аристотелізму Е. Макінтайра тематику соціального впливу на особистість. У цьому контексті ключовим аспектом західної філософської традиції (від Платона до Е. Гуссерля), за Я. Паточкою, є те, що «реалізація людської суті, самовдосконалення не може ігнорувати первісно суспільний характер». Впливова присутність *інших* та суспільства у життєвому досвіді індивіда є, на нашу думку, спільною для феноменологізованого платонізму Я. Паточки і комунікативної прагматичної філософії Дж. Г. Міда.

Е. Макінтайр близький Дж. Г. Мідові у зверненні до тлумачення «Я» – складника структури особистості як такої, що вважається історично посталою. Відповідно, емотивістичне «Я», на якому фокусує увагу Е. Макінтайр, також є продуктом тривалого та складного розвитку. Сутність поведінкового емотивізму полягає у здатності виявляти ставлення, надавати переваги, здійснювати вибір без опертя на жоден засвоєний чи успадкований принцип або цінність. Разом з тим залучення притаманного Платону розуміння індивідуальної душі (як такої, що передує соціальному і навіть тілесному існуванню) сприяє цілісності та сталості самотлумачення в умовах сучасної «багатоманітної довільності». Цей елемент платонізму врівноважується традиційною для аристотелізму ідеєю про невід'ємність існування самоті від конкретики цілком визначених соціальних умов.

У **висновках** представлено теоретичні підсумки роботи, які в узагальненому вигляді відображають мету, завдання і наукову новизну дослідження.

1. *Проаналізовано* розглянуті у чільній історико-філософській праці Дж. Г. Міда «Рухи думки у ХІХ ст.» характерні для ХVІІІ – початку ХХ ст.

філософські концепції та теорії, а також провідні напрями природознавства й економічної науки. Акцентовано, що творчі модифікації видатних досягнень філософської і наукової думки американський філософ репрезентував на тлі значущих соціально-історичних подій у такий спосіб, що вони, з одного боку, були відповіддю на практично-інтелектуальні «виклики епохи», а з іншого – створили необхідний філософсько-прагматичний контекст для подальшого розвитку й урізноманітнення суспільних практик, що допомогло по-новому сформулювати ці «виклики» або відповісти на них.

2. *З'ясовано*, що історико-філософський підхід Дж. Г. Міда як представника філософського прагматизму радикально критичний до тези про пріоритетність замкнутої догматики чи усталеної системи абстрактних принципів. Філософія, згідно з Дж. Г. Мідом, – це змінюваний процес дискурсу, зорієнтований на інтерпретаційне залучення («використання») ідей, які сприяють розширенню горизонтів гуманітарного та природничо-наукового мислення, відкритості до інноваційних підходів. Останні стосуються не тільки тенденції збагачення й оновлення філософсько-прагматичного напрямку, а й теорій, побудованих на альтернативній прагматизму аргументації. Ключові ідеї механіки І. Ньютона, еволюційної біології Ч. Дарвіна, класичні економічні доктрини манчестерської школи Дж. Г. Мід визнав такими ж істотними компонентами історії західної думки ХІХ–ХХ ст. (включно з прагматизмом), як і провідні теоретичні здобутки німецького ідеалізму, англійського утилітаризму та філософії творчої еволюції.

3. *Встановлено*, що власна теорія Дж. Г. Міда як форма філософського прагматизму наполягає на неподільності досвіду, що оприявнюється на рівні поведінки: фактор обопільного впливу ідеального і матеріального дає змогу «зняти» елементи суто поняттєвої протиставленості. За Дж. Г. Мідом, наданість значень мови та здатність їх поділяти є наслідками еволюційного становлення людини як соціальної істоти. Інтерсуб'єктивність значень виникла в процесі тривалого узгодження поведінкових схем: діяльно узгоджений відгук на мовні жести ставав підставою для фіксації їхніх значень. Отже, оформлені у вигляді понять компоненти свідомості – це спрямовані на поведінку практичні утворення, які постали та продовжують розвиватися у контекстах взаємодії з природним і соціальним середовищем.

4. *Розкрито* філософську конструктивність сучасних інтерпретацій філософії Дж. Г. Міда, які активізують її роль у соціально-філософському дискурсі початку ХХІ ст. Зокрема, розвинуте американським прагматистом інтерактивне розуміння особистості є ідейним підґрунтям, на основі якого, згідно з Г. Блюмером, може бути розвинута соціальна теорія, базована на аналітиці багатоаспектних індивідуальних перспектив і схем активності. Німецький дослідник зазначає, що настанова на тлумачення особи як діяча, який творчо конструює власну активність, протистоїть інтелектуальній авторитарності усталених соціально-теоретичних узагальнень. К. Льюшер, Ф. Да Сілва, Г. Йоас, В. Колап'єтро наголошують на ідеях комунікативного перспективізму та значенні Мідової теорії взаємодії самості й суспільства для

обґрунтування шляхів узгодженого та результативного відтворення і трансформації соціальних інститутів.

5. *З'ясовано*, що в контексті формування прагматичної історії філософії підходи Дж. Г. Міда до теорії плюралістичного всесвіту В. Джеймса відіграли вагомий роль. Обидва філософи у своїх міркуваннях схвально оцінюють поняття «живого досвіду особистості» як одне з визначальних для розуміння емпіричних чинників функціонування соціуму. Прагматична рецепція В. Джеймса здебільшого є послідовно критичною щодо інструментарію та поняттєвого арсеналу істотного для філософії прагматизму вчення Г. Гегеля, проте запозичує його орієнтацію на охоплення процесуально-динамічних аспектів реальності. Дж. Г. Мід залучає теорію абсолюту як регулятивну ідею, що вказує напрям руху до побудови всеохопної системи відношень, яка вміщувала б увесь спектр фактів досвіду і спроможна була б їх процесуально (не догматично) інтерпретувати. На відміну від В. Джеймса, Дж. Г. Мід значну увагу приділяє обґрунтуванню ролі наукової дослідницької спільноти як критично налаштованого носія гіпотези про картину світу, яка постійно модифікується й тому потребує активного і синхронного оновлення поняттєвого інструментарію.

6. *Акцентовано* думку В. Джеймса, яка переконливо доводить однобічність абсолютистського («хибного») інтелектуалізму і в цьому спирається на ідеї творчої еволюції А. Бергсона. Дж. Г. Мід, апелюючи до ширшого міждисциплінарного кола, вказує на дослідницько-наукову спонуку віталізму, вкоріненого у теорії еволюції Ч. Дарвіна та емпіричній психології початку ХХ ст. Усупереч ідеї А. Бергсона про життєвий порив як джерело неконтрольованої суспільної динаміки, Дж. Г. Мід наголошує на спроможності до соціального поступу через інтелектуально-теоретичне регулювання перебігу інституційних процесів. Дж. Г. Мід і В. Джеймс поділяють притаманний А. Бергсону погляд на природу концептів як практично спрямованих актів думки. На противагу інтерпретації В. Джеймса, Дж. Г. Мід стверджує, що А. Бергсон, критикуючи математично-фізикалістське тлумачення «зовнішнього» світу, зберігає його у власній філософії, протиставляючи йому «плинне переживання внутрішнього».

7. *Доведено*, що представники німецького філософського ідеалізму, згідно з історико-філософським поглядом Дж. Г. Міда, реалізують близький біологічно-еволюційному інтелектуальний проект – утверджують розуміння дійсності як динаміки становлення. Така позиція була розвинута на основі подолання обмеженості Кантового трансценденталізму, що постулював напередокладеність форм щодо об'єктів досвіду. Це перешкоджало наданню еволюційно-генетичних пояснень виникнення, урізноманітнення та вдосконалення форм буттєвого процесу. Трансформовані погляди І. Канта німецький ідеалізм переспрямував в еволюційному напрямі. Видатні представники цього напрямку (Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель) реалізували прообраз того проекту, який Ч. Дарвін і Ж.-Б. Ламарк здійснили, систематизуючи досвід розгляду органічних феноменів.

8. *Виявлено*, що для філософії прагматизму Дж. Г. Міда важливим аспектом біологічного розуміння життєдіяльності видів (рецепція теорії Ч. Дарвіна) є визнання того, що усі організми існують у певний спосіб і в конкретних умовах. Спосіб існування – чинник, що визначає образ світу, з яким взаємодіє той чи той вид. Отже, згідно з Дж. Г. Мідом, життєві реалії індивідів та потреби спільнот варто вважати ключовими джерелами для формування філософських, соціальних і природничо-наукових узагальнень. Як історик філософії Дж. Г. Мід вважає природною поступальною динаміку в інтелектуальній історії людства, у межах якої відбувається трансформація культури та практики дослідження через критику, видозміну та доповнення попередніх теоретико-методологічних підходів.

9. *Висвітлено* особливості історико-філософського тлумачення Дж. Г. Мідом ідей утилітаризму і теоретичного соціалізму. Для утилітаристів, наголошує американський філософ, характерною була чутливість до потреб широких прошарків населення, на скрутному становищі яких позначилися негативні наслідки індустріалізації. Утилітаристська методологія діяла за прообразом економічного розрахунку. Теоретичний соціалізм К. Маркса увиразнив ідею споглядання «діалектичних перебігів дійсності», вказав на образ «необхідно детермінованого майбутнього» та запропонував дедуктивно виведену з такого погляду соціалістичну програму революційної трансформації держави і виробничих відносин. Наслідком розгляду Дж. Г. Мідом утилітаризму та соціалізму є прагматичний погляд, згідно з яким позитивне спрямування активності в раціоналізації людських взаємин можливе й ефективно працює без опертя на строго визначені концепції досконалого порядку. Елементи утилітаризму та соціалізму були ефективними як спроби обмеженого конкретним історичним контекстом інтелектуального контролю динаміки соціальних процесів.

10. *Показано*, що ідея суспільної взаємодії як форми організації середовища є об'єднавчою для Дж. Г. Міда і Дж. Дьюї. Прагнення розумно облаштувати соціальну дійсність та її практики – життєво важлива тенденція, що її здійснення підкріплюється еволюційною вимогою. У цьому контексті ключову роль відіграє освіта як соціально-культурна практика, зорієнтована на відтворення, розвиток (включно із заміною), а також удосконалення переконань та ефективних поведінкових моделей. Наведено аргументацію, відповідно до якої у становленні й утвердженні цієї практики одним із визначальних чинників є неінституційні джерела соціалізації. Зокрема, згідно з Дж. Г. Мідом, гра необтяжливо розвиває здатність «ставати на позицію *соціального іншого*» та сприймати себе як учасника суспільної взаємодії. Практичним внеском Дж. Дьюї у загальноосвітні навчальні програми було впровадження методологічних рекомендацій, які враховували особливості науково-дослідної роботи (ідея навчання як дослідження). Зі свого боку, Дж. Г. Мід долучився до трансформації системи громадської освіти в напрямі подолання різких відмінностей між спеціалізованою технічною підготовкою та широкою гуманітарною навчальною програмою.

11. *Проаналізовано* представлену в сучасних філософських інтерпретаціях теоретичну рефлексію поняття самості – одного з центральних для прагматизму Дж. Г. Міда. У результаті аналізу виявлено концептуальні перетини й розходження в поглядах на самість у річищі характерних для західної філософської традиції ідей платонізму (самість як незалежна від тілесності та суспільності сутність) й аристотелізму (біологічно-видове і суспільно-політичне розуміння самості). Зроблено висновок, що дуалістичне розуміння структури самості й тенденція до опредметненого тлумачення однієї з її частин, згідно з Я. Паточкою, відповідає картезіанському принципу розподілу реальності на духовну і матеріальну. Як на альтернативне картезіанству джерело теорії суто емпіричної індивідуальності підставово вказано на філософію Д. Г'юма. Трансценденталізм І. Канта відновив фундаментальність самості, вказавши, що вона є умовою усвідомлення синтезу внутрішніх фактів досвіду. У результаті аналізу теоретичної позиції Е. Макінтайра, головно представленої у праці «Після чесноти» (“After Virtue”), встановлено, що концепція «емотивізму» (тобто довільної поведінки індивіда, який не успадковує цінностей суспільства) є предметом критики, яку шотландський філософ здійснює з позицій аристотелізму. З'ясовано, що аргументи, розвинуті Е. Макінтайром, суголосні поглядам на самість, запропонованим Дж. Г. Мідом: критерії для формування особистості та її поведінки існують завжди, оскільки її становлення відбулося в конкретних умовах освітнього, виховного та соціального впливу в його широкому значенні. Отже, залучення репрезентативних напрацювань сучасної західної філософії у царині осмислення теорії самості підтверджують актуальність філософських концепцій Дж. Г. Міда в аспекті реконтекстуалізації традиційних для західної філософії ідей платонізму й аристотелізму.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях України:

1. Самчук В. А. Інтерактивна теорія самості у філософії Джорджа Міда / Володимир Самчук // Наукові записки НаУКМА. – Т. 141 : Філософія та релігієзнавство. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2013. – С. 65–70.
2. Самчук В. А. Прагматична спрямованість історико-філософської концепції Джорджа Міда / Володимир Самчук // Магістеріум: історико-філософські студії. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2014. – Вип. 55. – С. 43–47.
3. Самчук В. А. Філософія творчої еволюції Анрі Бергсона в історико-філософських студіях Вільяма Джеймса та Джорджа Міда / Володимир Самчук // Магістеріум: історико-філософські студії. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2016. – Вип. 65. – С. 30–35.
4. Самчук В. А. До питання про філософсько-прагматичні інтерпретації абсолютизму Гегеля в історико-філософському контексті / Володимир Самчук // Наукові записки НаУКМА. – Т. 180 : Філософія та релігієзнавство. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2016. – С. 45–50.

5. Самчук В. А. Рефлексія ідей суспільних трансформацій у філософії прагматизму Джорджа Герберта Міда / Володимир Самчук // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. – К. : «Видавництво «Гілея»», 2017. – Вип. 125 (10). – С. 218–223. (Збірник входить до міжнародної індексації РИНЦ (Росія), Index Copernicus (Польща))

Праці в інших виданнях, тези і матеріали конференцій:

6. Самчук В. А. Ідеї комунікативної природи освіти у філософському прагматизмі Джорджа Міда і Джона Дьюї / Володимир Самчук // Актуальні проблеми духовності : зб. наук. праць КДПУ. – Вип. 17. – Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2016. – С. 48–59.
7. Самчук В. А. Досвід в історико-філософській концепції Дж. Міда / Володимир Самчук // Матеріали доповідей Міжнародної студентсько-аспірантської конференції «Філософія: нове покоління. Досвід та його інтерпретації» (20–21 березня 2014 р.). – К. : ВПЦ НаУКМА, 2014. – С. 26–28.
8. Самчук В. А. Співвідношення філософської доктрини Анрі Бергсона та науково-дослідницьких теорій в прагматичній історії філософії Джорджа Міда / Володимир Самчук // Матеріали доповідей Міжнародної студентсько-аспірантської конференції «Філософія: нове покоління. Філософія: між природничими та гуманітарними науками» (24–25 березня 2016 р.). – К. : ВПЦ НаУКМА, 2016. – С. 53–54.

АНОТАЦІЯ

Самчук В. А. Філософія прагматизму Джорджа Герберта Міда (історико-філософський аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2017.

У дисертації досліджено основні засади філософського прагматизму Дж. Г. Міда, проаналізовано його історико-філософські праці; через порівняння зі спорідненими версіями класичного прагматизму встановлено їх суттєві, але критично диференційовані впливи на оригінальну версію інтерактивного прагматизму Дж. Г. Міда. Розкрито специфіку філософсько-прагматичних інтерпретацій ідей британського емпіризму, класичного німецького ідеалізму, філософії творчої еволюції, біологічно-еволюційної теорії. Проаналізовано низку характерних сучасних підходів до теоретичної спадщини американського прагматиста, включно з альтернативними. Наведена історико-філософська аргументація (шляхом порівняння філософії освіти Дж. Дьюї та Дж. Г. Міда) на користь актуальності інтелектуального й практично-прикладного аспекту філософського прагматизму Дж. Г. Міда у контексті сучасних демократичних процесів.

Ключові слова: Джордж Герберт Мід, філософський прагматизм, історія філософії, теорія самості, плюралізм, соціальні практики, еволюція, науковий експерименталізм, філософія освіти.

АННОТАЦИЯ

Самчук В. А. Философия прагматизма Джорджа Герберта Мида (историко-философский анализ). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2017.

В диссертации исследованы основания философского прагматизма Дж. Г. Мида, проанализированы его историко-философские труды; через сравнение с родственными версиями классического прагматизма установлены их существенные, но критически дифференцированные влияния на оригинальную версию интерактивного прагматизма Дж. Г. Мида. Раскрыта специфика философско-прагматических интерпретаций идей британского эмпиризма, классического немецкого идеализма, философии творческой эволюции, биологической эволюционной теории. Проанализирован ряд характерных современных подходов к теоретическому наследию американского прагматиста, включая альтернативные. Представлена историко-философская аргументация (путем сравнения философии образования Дж. Дьюи и Дж. Г. Мида) в пользу актуальности интеллектуального и практически-прикладного аспекта философского прагматизма Дж. Г. Мида в контексте современных демократических процессов.

Ключевые слова: Джордж Герберт Мид, философский прагматизм, история философии, теория самости, плюрализм, социальные практики, эволюция, научный экспериментализм, философия образования.

SUMMARY

Samchuk V. A. Philosophical pragmatism of George Herbert Mead (historical and philosophical analysis). – Manuscript.

Dissertation for a candidate degree in philosophy specializing in history of philosophy – 09.00.05 – history of philosophy. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The dissertation explores the foundations of the philosophical pragmatism of George Herbert Mead. Mead's works in the field of history of philosophy are critically analyzed. A network of the most significant but differentiated philosophical influences on this original interactive version of pragmatism is established through comparison with other versions of classical pragmatism. Significant features of pragmatic philosophical interpretations of the ideas of British empiricism, classical German idealism, philosophy of creative evolution, and biological theory of evolution are given and clarified. Variety of modern approaches to the theoretical heritage of the American pragmatist, including alternative ones, is analyzed. Historical and philosophical argumentation in favor of the relevance of the theoretical

and practical aspects of the philosophical pragmatism of G. H. Mead in the context of current democratic processes is presented through comparison of philosophy of education of J. Dewey and G. H. Mead.

Philosophical pragmatism of G. H. Mead distinguishes the contexts of "movements" of thought that bring the realm of philosophical considerations to its practical and vital expression. Characteristic features of the pragmatic vision of the philosophical process help to find the elements of significance of philosophy, natural sciences, and socio-economic theories of the late XVIII – early XX century for advancement and diversification of past practices and ways of intellectual influence on the present. G. H. Mead interprets philosophy as a changing process of discourse focused on enriching the potential of the humanities and natural sciences, on openness to innovative approaches. In other words, the study is aimed at practical actualization of philosophical ideas in the context of the latest social and intellectual challenges.

Theoretical and practical educational views of pragmatist philosophers analyzed in the dissertation expand the possibilities for the formation of a culturally diverse, but at the same time harmonious type of social organization. In particular, G. H. Mead's interactive theory of the self emphasizes the fundamental role of multifaceted social interaction on the institutional and everyday levels for the development of the cognitive potential of the individual (by bringing the individual to intellectual and moral resources developed by humanity) and formation of practical and communicative skills as important tools for achieving personal and general well-being.

Practical methodological elements of the pragmatic philosophical orientation of G. H. Mead are indicated, which point at the interpretive reconstructive "use" of outstanding philosophical and natural science studies of the XIX–XX centuries by the philosophy of American pragmatist. In particular, such theoretical elements are included: the evolutionary interpretation of the nature of rationality; the distinctive guideline to finding effective ways of thinking that combine speculative approaches with experimental verification practices; the general tendency to promote the benefits of the evolutionary advance of social practices to the substantiation of the established abstractions. As a result of the study, it was found that, according to G. H. Mead, formation of Western philosophical discourse is not an established structure of ideological continuity, but a diverse process of interaction of both related and alternative views, which promotes the discovery of new theoretical horizons through versatile comprehensive transformation of cultural and social practices.

Keywords: George Herbert Mead, philosophical pragmatism, history of philosophy, theory of the self, pluralism, social practices, evolution, scientific experimentalism, philosophy of education.